

* * *

לְבוֹשׁ בְּלוּי וְעֵלֹב, וְשָׁנִי שִׁקִּים שֶׁל חֲמוֹר וּבִתּוֹכָם בְּגָדִים לְהַחֲלִפָּה,
מֵעֵט מִזֶּן וְצִרּוּרִי. לֹא הִתְחַפְּשֵׁתִי לְנוֹרָה, כִּי אִם הַזְמַן הוּא שֶׁהִפְךָ אוֹתִי
לְכֹזֵה בְּאֵמֶת. אֵינֶנִּי קִמְצָן. בַּעֲבֹר הָיוּ שְׁעָרֵי בֵּיתִי שֶׁבִּסְבִּילֵי אַחַר פְּתוּחִים
בְּפָנַי כּוֹל. בְּזִבְזִיתִי, אוֹ יוֹתֵר נִכּוֹן, כִּילִיתִי אֶת הוֹנֵי בַּעֲזָרָה לְאַחֵי וְלֵאנְשֵׁי

עירי במהלך שנות המלחמה. עכשיו כל רכושי מסתכם בצרורי זה, שתכולתו נאספה מן הביבים, ובזכות הקרבתה של אסמר, ובדרך נס. זיעת אפי ניגרה בעבודה משפילה, ואני איברתי בה את כבודי העצמי. היא, אם כן, נשמתי, כי אני, ללא כבוד עצמי, משול למת. מכאן אתחיל לאסוף את שרידי גאוותי המרוסקת, ומהם אתחיל לאחות את השברים ולמלא את הסדקים. לא אגע בצרור ויהי מה, וכמו נווד פרוע מראה אתנהל. לא אתפנק לי ואשב ללא מעש, כמו מלך, על חשבון צרורי זה. מראי זה אינו הולם אף לא את המחלקה השנייה. אמצא לי מקום כלשהו ב"דק" שעל סיפון האונייה, לצד העניים, הנוודים ואלה שמכרו את כל אשר להם ובאו לעיראק כדי לעלות לרגל אל הערים נַגְ'ף וּפְּרֶבְלָא, ואל קבר השייח' אלכילאני בבגדאד. הודים, המדברים בשפה עילגת, רועי צאן ובדווים, טחב וצחנה, עכברושים וצרצרים, ואני - סוחר הדחוס בתוך מחילה גדולה, אשר מאחוריו עבר של סוחר... ולפניו תוכניות של סוחר... ומחשבותי, שאינן יודעות מרגוע, עסוקות בהתמקחויות ובמשא ומתן. כאן כבר מתחיל הניכר. האם צדקה אסמר, אסמר הצודקת תמיד?

כאן אני עם מחשבותי, ספון לבדי בפינה מטונפת, מעופשת וחשוכה. בראשי מחסן עמוס בזיכרונות, שממדיו עצומים כמו הים הזה אשר אליו פנינו מועדות. שט אלְעֶרְב ושפכו. הנה אנחנו במפרץ. מכה קלה ממקל הקסמים שלי גורמת למעיין להתפרץ אל-על בעוצמה. פירווי זיכרונות ומאורעות מכולבלים, פרט לרצף של זיכרונות התואמים את המצב הזה שבו אני שרוי. שקוע בכדידות. הצינוק ביום שבו השליך אותי אליו השאה משושלת אלקאג'ארי בטהראן שלפני המלחמה הארוכה. גבי היה חבול ואיתי צרורי, אני מחוסר הכרה, עצמותי מרוסקות, ועמי הכאב העז, הבלתי נסבל, שחשתי עם כל תנועה שעשיתי לאחר שהכרתי שבה אלי. הוא השליך אותי לשם במצב זה ונסע, ואז שכח ממני. שם - דממה, וכאן שאון. אני בקושי מדבר ערבית. לפעמים עלי לקרקר כדי להגות מילה בעלת משמעות

מבין הדיבורים המבעבעים סביבי כמו פצפוף של בועות שמן רותח על האש. דיבור גס וחריף, כאילו היה מתובל בקארי ובכהאראת...! בהאראת...! האם בכך אשוב ואמצא את כבודי האבוד? בהאראת...! הניכר התחיל כאן. האם צדקה אסמר, אם אלבנין?

כאן, במחיצת היהודים האלה, נאלמה לשוני. אבל עד מתי?! אומרים שהדרך לבומביי, אם יאיר לנו המזל, נמשכת שבועיים. האם לא אוציא הגה מפי במשך שבועיים? אתה מסוגל לכך, אבו סלמאן, אתה מסוגל! אכן. שם בשממה ובמדבריות ועל פסגות ההרים, בלילות ובימים הארוכים של המצוקה, כשאתה שרוי לבדך, בשעה שיכשו המילים בלהט טירופו של האדם, והשלג נערם וכיסה את הדרכים, והלשון קפאה, הסכנות המשיכו להשתולל, תענית הדיבור עטפה את כל הדברים. אבל... מה? היש אדם כלשהו שהכיר את עצמו כפי שאתה הכרת את עצמך? ניגודים וסתירות. דם אנוש שצבעו אדום עז על ערימות השלג. אתה זוכר? יותר נכון, האם שכחת פרט כלשהו ממכלול פרטי חיידך? הדממה נתונה בדממה, בתוגה ובחוסר המילים. והרעש שמסביבך, והתקווה, כגוזל של יונה שהגיעה שעתו לבקוע מהביצה, ואתה אינך נזיר הודי המתבודד מהעולם בתוך תאו ומפנה את גבו לדברים.

"חפש, שלמה! חפש! תור אחר מי שיכין אותך." כאן הדיבור חשוב יותר ממים וממזון. הדיבור הנו קשר, והקשר הוא ידע, והידע מוביל אל הדרך שאתה מחפש. אם תלך בדרך הנכונה, תשיג את מבוקשך ותגשים את רצונך. קום, אם כן, והתהלך בין הבריות. אתה מחפש כורדי? אין זה מן האפשר! האם שמעת על כורדי שמפליג בים מבצרה לבומביי? רק אני. למצוא יהודי כורדי הררי על האונייה הזאת זה כמו למצוא הודי חובש כאפייה ועקאל! ואלה הם ברויים מהמפרץ. הם מביטים בי בעוינות ובחשדנות, ואני מסתכל עליהם בזהירות. אם אפצה את פי, העניינים עלולים להסתבך. עילג, מאנפך וכן תערובת, כורדי, יהודי, פרסי, אזרביג'אני, ובגדאדי ומפליג להודו. אני. כל אלה

אני. מהגר ונווד, סוחר והרפתקן. אני בלבד, סינדרבאד בתחילת המאה העשרים. האומנם נאלמה לשוני, וכל השפות שאני דובר הפכו על סיפון האונייה הזאת ללא יותר מאשר צעקות חסרות פשר של קוף? פירורי הזיכרונות ורסיסי השפות המושבתות מופיעים כמו משבי הרוח של האוקיינוס הזה וכמו מצולותיו הדומות להרים. "אני חוששת לך, " אמרה אסמר. "אשיא לך את אסתר, " אמרה אסמר. "אסתר מתה, ושני הילדים מתו." צער כבד אפף אותי כשאמרתי זאת לאסמר. הג'בילית היא ארמית הררית? "זאת היא שפת היהודים מאז הגלו אותנו האשורים, " אמר אבי. "והעברית?" "היא שפת תורתנו, ואתה לא תעזוב את בית המדרש עד שתסיים ללמוד אותה."

"שלום עליכם, חכם נחום!" הוא שכב שם, זקנו בצבע השלג היורד. היכן הזקן והיכן השלג? באותו היום נדקרה העברית בלבה ונפלה חלל. לא קיבלתי תשובה, ובאחת המערכות המוקדמות של המלחמה בסבלאח' אמרתי למיר עלי בכורדית, "הירגע! כבר העברתי אליך את הבית כולו. דבר לא חסר ממנו! לא גנבו מביתך אף לא פרסה של סוס!" היו שם קרוב לעשרה חיילים. הם נאבקו בקרה תוך כדי לגימות קטנות מבקבוק וודקה. פניתי אליהם בשפתם ואמרתי, "האם אתם רוצים הרבה בקבוקים של יין מיושן? עזרו לי, אם כן, להעביר את תכולת הבית הזה." כולם קפצו על רגליהם, אינם מאמינים. מוקף בפמלייתו, כשהוא לוגם יין מתוך גביע זהב, אמר לי אלקאג'ארי, "בחר בין חמישים מלקות במקל גמיש ובין מאה מלקות במקל קשה." הוא פנה אלי בפרסית וביקש שאבחר בין שתי מיתות, ואני השבתי על יחירותו בפרסית, והוא העניש אותי בשתי האפשרויות גם יחד, אך לבי ורצוני נשארו איתנים. והצרור הציל אותי, זהו הצרור אשר ישיב לי את כבודי העצמי הרמוס. הוא זה שיציל אותי בבומביי על מנת שאחזור אלייך, אם אלבנין, כפי שנהגתי לחזור אלייך בעבר, נושא באמתחתי אהבה וכבוד. באותם הימים לא רעד לבי. הוא היה איתן כהר נישא, שכיפה בוהקת בלובנה מתנוססת על ראשו, כאשר

לא הרחק מתְּבָרִיז צעקתי באזרית, "ג'עפר וחסן אכבר, צאו שניכם ובואו נגיע להבנה." הם הגיחו בחשש מאחורי סלע, כשכל אחד מהם נושא את רובהו. ואף שראיתי את העופות הדורסים חגים מעלינו, לבי נותר איתן כהרי אזרביג'אן. במקום שבו נמצאים שני האחים, שם נמצאים העופות הדורסים. אמרתי להם, "אתם לא תעשו זאת, הרי אתם חבים לאבי את חייכם." ואולי הם היו הראשונים שהודו בטובה שהם חבים. יהודי בגדאדי אציל נפש אמר לי לאחר שנאלצנו לברוח מסבלאח', "לאנגלים יש עבודה למכביר. אתה מסכים לעבוד בחרא?" עניתי לו, "יעבוד! יעבוד בחרא, ולא יזדקק לחרא בן חרא." ועכשיו אני מקרקר, "נא... נא... לא... לא..." והודף את הצלחת מעל פני. אני מקרקר כמו תרנגולת מול מלצר האונייה ההודי, שם את ידי על אחורי ומחזיר אותה בצורת כדור וזוקר שתי אצבעות בפניו. אני רוצה שתי ביצים! ואז מצביע על הלחם... "גם לחם!" לא יבוא בשר אל פי, "ולא אוכל בצלחות האלה כי אני דתי ואוכל רק כשר ולא נוגע בכלי שהיו בו חלב ובשר ביחד. על פי דתנו מפרידים בין כלי הבשר לכלי החלב ומוצריו," אני אומר זאת לעצמי, אבל איך יבין אותי ההודי? אלא שהוא חכם ומהיר תפיסה, הבין, הנהן, צחק ומיהר להביא לי את הביצים ואת כיכר הלחם... "אני רוצה גם דג צלוי, ותביא לי אותו על נייר או בתוך כיכר לחם... וגם עמבה!" בסימנים של אילמים, בצחוק של חירשים, בתנועות של קופים ובקרקורי תרנגולות.

אני פורש אל פינה מלאה וגדושה בטינופת, נווד חשוד המעורר חשש וגועל בקרב האנשים. אוכל ומנגב את פי בשרוולי, ומתחיל להמהם ארוכות... את ברכת המזון. שפתי זעות, והלחישה החנוקה מתארכת. כולם מסכיבי מתרוצצים ואני רואה אותם מסתודדים, "מוזר האיש הזה... מוזר!" מוכן שאיני מביין את הנאמר, אך קורא זאת בפניהם. ארשת פניהם מלאה תמיהה ומפנה אלי סימני שאלה. אני משוכנע שהם מן הסתם תהו, "מי זה? ומה הוא מהמהם?" הם התבוננו בפליאה בשני שקי החמור שהיו ברשותי, ולעת בוקר עקבו אחר

ידי המתגנבת אל תוכו של אחד מהם ויוצאת משם עם שקית קטנה אחרת. אני פותח אותה ופורש את הטלית כמו מפרש, מתעטף בה כמו בצעיף, מפשיל את שרוולי השמאלי במעלה הזרוע ומלפף סביבה את הרצועה השחורה. ואז איני מבחין עוד באיש. אני שוקע בתפילתי ומתפוגג בתוך ישות של כוח עליון כשאני שוטח את בקשתי, "הוי, אלוהים, המעניק לי את חסותו בשעות הקשות ביותר ועוטף אותי ברחמיו בזמנים האכזריים ביותר, הנחני אל הדרך הנכונה ושמור לי על אסמך ועל הבנים!"

סיימתי. המבטים מסביבי כמו רשת דייגים המושכת אותי שוב אל הניכר. אל לוח העץ המעופש המתפורר והטחוב הזה. הם מתלחשים בשנית. אני חש את התהדקות הרשת על גופי, וחוסר הידיעה שאני ניצב בפניו חונק את נשמתי. מציאות בלתי ידועה. המציאות שלהם. והשאלה, "האם אכן צדקה אסמך, אם אלבנין?" חוזרת אלי שוב ושוב ואינה מרפה ממני.

לאט לך! הוא בא לעברי, האיש השחרחר השמן הזה. מסתיר את מבושיו בחזאית של הודים, עירום עד לטבורו אף שבאוויר עדיין שוררת קרירות רבה, שבה רק המחשבה על התערטלות מעבירה בי צמרמורת. האיש הזה היה הסקרן מכולם, ומבטיו נצמדו אלי מאז פרשתי הצדה לפני שלושה ימים אל הפינה הזאת, ולא משתי ממנה אלא לצורך דוחק ביותר. הוא ניגש כעת אלי, מתיישב על ידי ו"שלום עליכם!"

הידרד! סימני ההיכר שלנו טבועים בפנינו ובמבושינו. אנו מזהים זה את זה הן בחיים והן במוות.

- בגדאדי?

- לא, כורדי פרסי שהנסיכות הובילו אותו לפני שנים לבגדאד.

שנינו משבשים את השפה הערבית הבגדאדית, מקור שיבושי נהיר לי, אך מנין נובע שיבושו שלו?

- משפחתי עקרה מבגדאד לבומביי לפני עשרות שנים. שם נולדתי

ושם אני חי, אבל גם אם נתרחק מבגדאד, אנו נישאר בגדאדים. מה גם שמשפחתי, כלומר קרובי, עדיין בעיראק.

- באת לביקור?

- גם לשם ביקור וגם לשם עלייה לרגל. הנביא יחזקאל, עזרא הסופר, יהושע הפֶּהֶן, יונה הנביא. כן. אנחנו חיים שם, אך לבנו לעולם בעיראק. למרות שיבושי הלשון של שנינו, הקשר קם ונהיה. קרבי הניכר הקיאו אותי אל חיקו של יהודה בְּחָר, או בעברית: יהודה-ים.

הוא אמר:

- שמנו בא מן הים הזה עצמו. סבי חצה אותו לראשונה כשהגיע להודו בדרך הזאת.

יהודה בְּחָר שונה מהים הזה. הוא שקט, עדין ומיושב בדעתו. ואילו אל מול ממדיו האינ-סופיים של הים הזה אני הופך לגרגיר של חול, ומתכווץ מול הלא נודע. פחד עלום אופף אותי לנוכח נד המים הענקי, המתנשא אל-על כמו הררי איראן וכורדיסטאן. יהודה צוחק על הבורות שאני מגלה בכל הנוגע לים, ואומר:

- דווקא בחרת בזמן המתאים. אנחנו בראשית האביב, והים שקט יחסית. האם לא שמעת על "ימי המערבולות" בקיץ?

זאת היא עונת יום הדין של הים וגעשו האדיר בקצוות האלה של העולם. שקט? ייתכן. הרי ביום שבו היו נהרגים עשרה ילדים ונשים בסבלאח' נהגו לומר כי המצב אינו גרוע. מלאך המוות, עֶזְרָאֵאֵל, היה מגייס את כל עוזריו, ויחדיו היו קוצרים נפשות ללא חשבון בזמן המלחמה הארורה ההיא. אך היחסיות באה להבהיר את מצב הדברים כהווייתם ואת תופעות הטבע. הטבח וההרס היו המציאות האמיתית ביותר, והיו תופעה קבועה בלילה וביום, בקור ובחום, בסתיו ובאביב. הים שקט, הוא אומר. הקשר היה לעובדה קיימת, דרכו התרחבו תוכנותי. למדתי דברים רבים בהיצמדותי אל יהודה בחר כמו הייתי פעימות לבו. לפתע הפכתי לתינוק מגודל, הנאחז בשולי בגדיו של אביו ומשתרך בעקבותיו לאן שיפנה, ומתלווה אליו אפילו לשיירותים.

אני איתו, ואיתי אסמר והילדים, שקי וצרורי, ואיתי התקווה הגדולה. יהודה סיפק לי מידע רב, אך לא השלה אותי בתקוות. הסתרתי מפניו את דבר הצרור ועצרתי בעד חלומתי מלפרוץ, כשסיפרתי לו את סוד הפלגתי לבומביי. הנני רק נווד התר אחר פרנסתו ברחבי העולם הגדול. רק זאת ותו לא. עדיף שאספר לו על אודות העבר הממשי מאשר שאשוחח איתו על העתיד העלום, שרק האל יודע מה הוא טומן בחובו. נווד המשוחח עם איש עני על אודות דברים שיגרמו גם לשערות חזוה ובטנו העירומים לסמור. סיפרתי לו למכביר וקיבלתי ממנו במשורה. אני מכוון את שאלותי לזמן המתאים ומנסח אותן כיד ניסיוני העשיר. איני דוחק אותו אל שערי החשד, ולא מכיכו בדברים שמן הסתם אין הוא בקי בהם. הוא גר עם אשתו וששת ילדיו בחדר בבית משותף נטול אור שמש, שאת חצרו מציפים מים מלוכלכים לאורך כל השנה. הוא תיאר לי את נקבארה, מקלטם בבומביי של העניים מבין יהודי עיראק המהגרים. אין ספק שהיא דומה לסמטתנו ולשכונת המהגרים הכורדים בכגדאד. ואולי עולה עליה בעליבותה ובמסכנותה.

יומיים אחרי שהקשר בינינו נוצר, הוא אמר לי:

- הייתי מאוד רוצה לארח אותך אצלי אבל...

אחרי האבל הזה ידעתי הכול, ואחרי פיסת המידע הזאת הגיע אבל נוסף, הנושא בחובו מידע אופטימי יותר.

- אבל שם ישנם בני משפחת ששון, צאצאיו של דאוד ששון הנדכן הידוע. הם דואגים לצורכיהם של כל הזרים, וכל מי שפנה אליהם לא התאכזב ולא נותר רעב או חסר בית.

הנה הבטחתי את כיסוי ההוצאות של מחייתי בבומביי. בעבר הייתי אני זה שהאכיל את האורח ודאג לקורת גג מעל ראשו. אך זהו הצורך, והצורך דן אותך לעשות דברים בעל כורחך. הבטחתי לעצמי את מזוני, וגם אהיה פטור משינה על המדרכה במחיצת אלפי חסרי בית וקבצנים, וזאת מבלי לגעת בצרורי. לא אסטה מהמטרה שלמענה

הפלגתי בים. הצרור הזה נועד כדי להשיב את התהילה ולהגשים את החלום. אני אעשה זאת, נשבע בעינייך, אם אלבנין.

הנה רכשתי לי ידיד ומורה דרך בעודי בלב ים וכשהאונייה תעגון בששון דוק.

לא! לא! רוחות הרפאים של העבר קמות לתחייה לפתע, שדיו מפזזים מעל שרידי גופות מלאכיו ההרוגים. למען יראו וייראו! הפתעות מתחוללות בכל רגע. מעניין מה יקרה ברגע הבא. הפתעה. ארורים יהיו העבר ההוא והזיכרונות.

הפתעה... למען יראו וייראו! אל תקדים את המאוחר, שלמה! מעניין לדעת מה יקרה לאחר שאעשה את הצעד הראשון על רציף ששון דוק. תליתי את יהבי על ההוא שלא אכזב אותי ברגעים הקשים ביותר, אלוהי ומקלטי, חורץ הגורלות והפרנסות.

* * *